

ตอนที่ 3

“ปลาบึก”

(Mekong giant catfish)

มีอะไร
ในแม่น้ำโขง?

ค้นคว้าและเรียบเรียง: กุลวดี สมัครไทย นักโบราณคดีชำนาญการ

Artwork: ทรัพย์อนันต์ ชี้อสัตย์

สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

อนุเคราะห์ภาพโดย เมริกา สงวนวงศ์

“ปลาบึก”

เป็นปลาไม่มีเกล็ดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก พบเฉพาะในแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขาเท่านั้น ขนาดโตเต็มที่ยาวประมาณ 3 เมตร มีน้ำหนักมากกว่า 250 กิโลกรัม

ปลาบึก ถูกจัดเป็นปลาชนิดที่มีจำนวนน้อยและใกล้จะสูญพันธุ์ [Endangered species] รู้จักกันในชื่อ Mekong giant catfish มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Pangasianodon gigas เป็นปลาที่ไม่มีฟันทั้งที่ขากรรไกรและเพดานปาก

“ปลาบึก”

ถิ่นอาศัยของปลาบึก คือ ตลอดลำน้ำโขงตั้งแต่ประเทศจีน เมียนมา ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนามตอนใต้ แต่ไม่พบ บริเวณปากแม่น้ำโขงซึ่งเป็นน้ำกร่อย ธรรมชาติของปลาบึกชอบ อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีน้ำลึกมากกว่า 10 เมตร โดยเฉพาะจุดที่เต็ม ไปด้วยก้อนหินโขดหินสลับซับซ้อน และถ้าใต้น้ำ เนื่องจากปลาบึก ที่มีขนาดใหญ่มักจะอาศัยถ้าใต้น้ำเป็นที่หลบซ่อนตัว

ประเทศไทย พบปลาบึกในแม่น้ำโขงตั้งแต่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลงไปจนถึงอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งที่มีชุกชุมมากที่สุดอยู่ในเขตท้องที่จังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะบริเวณวังปลาบึกหรืออ่างปลาบึก บ้านผาตั้ง อำเภอสังคม ที่นี้เคยจับปลาบึกได้ไม่ต่ำกว่าปีละ 40 – 50 ตัว ส่วนปลาบึก ที่จับได้ที่จังหวัดเชียงราย ชาวประมงเชื่อว่าเป็นปลาที่อพยพ ย้ายถิ่นมาจากวังปลาบึกที่หลวงพระบาง (กรมประมง, ออนไลน์)

“ปลาบึก”

ปลาบึก ดำรงชีพด้วยการกินตะไคร่น้ำที่ขึ้นตามโขดหิน เป็นอาหาร จากการสังเกตการณ์ของชาวบ้านริมแม่น้ำโขง ในท้องที่จังหวัดเชียงราย พบว่าหากแม่น้ำโขงมีแก่งหินที่ทำให้เกิดวังน้ำวนซึ่งเรียกกันว่า “คก” จุดนั้นจะมีฟองอากาศและคราบสีน้ำตาลลอยอยู่บนผิวน้ำ ชาวบ้านเรียกฟองอากาศที่เกิดขึ้นว่า “ปวกน้ำ” ซึ่งภายในปวกมักมีแมลง ตัวหนอน ไส้เดือน และเศษพืชที่เป็นอาหารของปลาชนิดต่าง ๆ ซึ่งปลาบึกก็เป็นปลาอีกจำพวกหนึ่งที่ชอบกินปวกน้ำ (คณะนักวิจัยชาวบ้านเชียงของ - เวียงแก่น, 2549)

“ปลาบึก”

(Mekong
giant
catfish)

โดยธรรมชาติแล้ว ปลาบึกจะต้องอพยพขึ้นไปวางไข่ทางตอนบนของแม่น้ำโขงในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคมของทุกปี ส่วนการอพยพกลับแม่น้ำโขงตอนล่างนั้นยังไม่ทราบข้อมูลแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด (คณะนักวิจัยจาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น, 2549) พรานปลาจึงอาศัยช่วงเวลานี้ในการล่าปลาบึก

ด้วยเหตุนี้ การจับปลาบึกจึงทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ซึ่งก่อนลงมือจับปลาจะต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเสียก่อน โดยพบว่าแต่ละท้องถิ่น ได้กำหนดช่วงวันเวลาที่เหมาะสมสำหรับทำพิธีกรรมแตกต่างกันไป

“ภาคเหนือ”

ภาคเหนือ มีแหล่งจับปลาบึกอยู่ที่ดอนเวง หน้าวัดหาดไคร้ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย มีธรรมเนียมการจับปลาบึก ในช่วงเดือนเมษายน - ต้นมิถุนายน ชาวประมงที่นี่มีภูมิปัญญา ในการสังเกตช่วงวันเวลาที่เหมาะสม ผ่านปรากฏการณ์ธรรมชาติ 2 เรื่อง ดังนี้

1.

ภาพโดย Eduardo Vieira
จาก Pixabay

ก่อนที่ปลาบึกจะว่ายทวนน้ำขึ้นมา จะพบว่ามี “นกนางนวล” บินลวงหน้า ขึ้นมาก่อนประมาณ 2-3 วัน หรือบางครั้ง ก็อาจบินมาพร้อมกับปลาบึกเลย เป็นสัญญาณให้พรานปลา ลงไหลมองเพื่อจับปลาบึก
(มอง = ตาข่ายจับปลาชนิดหนึ่ง, ไหลมอง = การปล่อยมองลงน้ำเพื่อดักปลา)

“ภาคเหนือ”

ดอกชอมพอ

2.

สังเกตการบานของ
“ดอกชอมพอ”

หรือ ดอกหางนกยูง

หากดอกชอมพอสีแดงบานเมื่อใด

นั่นหมายความว่า

ฤดูกาลอพยพขึ้นเหนือของปลาบึกได้มาถึงแล้ว

พรานจับปลาบึกจึงใช้ดอกชอมพอในพิธีกรรมบวงสรวงปลาบึก

และแม่ย่านางเรือด้วย

(คณะนักวิจัยชาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น, 2549)

“ภาคอีสาน”

พบว่ามีจุดที่สามารถจับปลาบึก (อ่างปลาบึก/เวินบึก) ในแม่น้ำโขงอยู่หลายพื้นที่ โดยเฉพาะช่วงที่แม่น้ำโขงไหลผ่าน อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย มีอ่างปลาบึกอยู่ใกล้กันถึง 2 อ่าง คือ

- 1) อ่างปลาบึกที่บ้านหนอง (ชื่อบ้านหนองมีที่มาจากหนองปลาบึก) ตำบลบ้านม่วง (จุดเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวพันโขดแสนไคร้)
- 2) อ่างปลาบึกที่บ้านผาตั้ง ตำบลผาตั้ง

ที่ตั้งอ่างปลาบึก “บ้านหนอง ตำบลบ้านม่วง” และ “บ้านผาตั้ง ตำบลผาตั้ง”

“ภาคอีสาน”

หนองปลาบึก “บ้านหนอง ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย”

หนองปลาบึก “บ้านผาดั้ง ตำบลผาดั้ง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย”

“ภาคอีสาน”

การจับปลาบึกที่จุดนี้จะต้องมีพิธีกรรม
ใหญ่โต ที่เกิดจากความร่วมมือกันของพรานปลาจากทั้ง
ฝ่ายไทยและลาว ซึ่งโดยปกติแล้วทางฝ่ายลาว (เวียงจันทน์)
จะเป็นเจ้าพิธี ฤดูกาลล่าปลาบึกเอาวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3
เป็นวันเริ่มต้น และสิ้นสุดในวันแรม 7 ค่ำ เดือน 3

การจับปลาบึก นอกจากเพื่อเป็นอาหารแล้ว ยังนับเป็น
พิธีกรรมเสี่ยงทายไปด้วยในตัวด้วย กล่าวคือหากว่าการประกอบ
พิธีกรรมนั้น มีการบัดพลีที่ถูกต้องก็จะทำให้จับปลาได้มาก
ทำนายได้ว่าปีนั้นจะ

“อยู่ดี กินหวาน บ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์”

(ดูรายละเอียดใน ฤดีมณ ปริดีสนิท, 2530)

หลักฐานเกี่ยวกับปลาบึก ในภาคอีสาน

กลุ่มภาพเขียนในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

หลักฐาน

เกี่ยวกับปลาบึกในภาคอีสาน

หลักฐานเก่าที่สุด คือ ภาพที่เขียนด้วยสีแดงโดยฝีมือของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นภาพของปลาบึกพบที่ผาแต้ม ซึ่งภาพดังกล่าวยังพบอยู่ใกล้กับภาพการทำนาข้าวที่ผาหมอนน้อย โดยทั้ง 2 ภาพ เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มภาพเขียนสีในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งที่นี่มีภาพเขียนสีปรากฏเป็นช่วง ๆ ในระยะทางมากกว่า 1 กิโลเมตร

สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

หลักฐานเกี่ยวกับปลาบึกในภาคอีสาน

“ภาพปลาบึก”

ที่ผาแต้ม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

“ภาพนาข้าว”

ที่ผาหมอนน้อย อุทยานแห่งชาติผาแต้ม
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

จากความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ภาพ สันนิษฐานว่า ภาพเหล่านี้ถูกวาดขึ้นโดยคนที่อาศัยอยู่ในละแวกนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีพัฒนาการทางสังคมในสมัยชุมชน กสิกรรม (Agricultural Society) รู้จักการทำนาข้าว และ ต้องมีความคุ้นเคยกับปลาบึกในแม่น้ำโขงเป็นอย่างดี

สันนิษฐานว่าภาพเหล่านี้ น่าจะถูกวาดขึ้นในช่วงใด ช่วงหนึ่งระหว่าง 6,000- 2,000 ปีมาแล้ว

(พิสิฐ เจริญวงศ์, 2532)

เวินบึก

คือ อ่างจับปลาบึกอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ที่บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทำเลที่ตั้งของเวินบึกนั้น อยู่ทางด้านล่างของแหล่งภาพเขียนสีผาแต้ม ห่างกัน (ตามลำน้ำโขง) ประมาณ 20 กิโลเมตร ซึ่งทั้ง 2 พื้นที่ น่าจะมีความสัมพันธ์กัน

แม้ไม่อาจทราบแน่ชัดได้ว่า ภาพเขียนสีรูปปลาบึกนั้นวาดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใด แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ใช้กับระบบนิเวศวิทยาที่อยู่รอบตัว โดยมีปลาบึกเป็นสัตว์ชนิดเด่นประเภทหนึ่งที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์บางประการต่อคนและชุมชน 2 ผังโขง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้นมา

ปลาบึกกับราชสำนักล้านช้าง (หลวงพระบาง)

สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

60

SURVEYING AND EXPLORING IN SIAM.

once tributary to Anam, and on my asking the old chief if such was the case, his answer was short and decisive—"Never." He said that Anam belonged to China, and that Luang Prabang had formerly paid tribute to China every ten years, the tribute having been taken from Muang Sai to Muang La of the Sib Sawng Pana to the Governor of Yunan, whom they called Chao Fa Wong. The tribute had consisted of 4 elephants, 41 mules, 533 lbs. of nok (metal composed of

MARKET-PLACE, LUANG PRABANG, 1885.

gold and copper), 25 lbs. of rhinoceros' horns, 1000 lbs. of ivory, 250 pieces of home-spun cloth, 1 horn, 150 bundles of areca-palm nuts, 150 cocoanuts, and 33 bags of the rice of the fish *pla buk*.

While we were enjoying a pleasant conversation with the old chief, a concert of bull-frogs was kept up under the house.

and 33 bags of the rice of the fish *pla buk*. the
ley
of men and women bartering and chattering in their different jargons.

Rupees were not exclusively used as money, but were melted

สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

once tributary to Anam, and on my asking the old chief if such was the case, his answer was short and decisive—"Never." He said that Anam belonged to China, and that Luang Prabang had formerly paid tribute to China every ten years, the tribute having been taken from Muang Sai to Muang La of the Sib Sawng Pana to the Governor of Yunan, whom they called Chao Fa Wong. The tribute had consisted of 4 elephants, 41 mules, 533 lbs. of nok (metal composed of

MARKET-PLACE, LUANG PRABANG, 1885.

gold and copper), 25 lbs. of rhinoceros' horns, 1000 lbs. of ivory, 250 pieces of home-spun cloth, 1 horn, 150 bundles of areca-palm nuts, 150 cocoanuts, and 33 bags of the rice of the fish *pla buk*.

While we were enjoying a pleasant conversation with the old chief, a concert of bull-frogs was kept up under the house.

The market-place of Luang Prabang was rather crowded in the mornings, and it was interesting to stroll through the strange medley of men and women bartering and chaffing in their different jargons.

Rupees were not exclusively used as money, but were melted

ที่มา: James McCarthy. (1994).

ปลาบึก กับราชสำนัก ล้านช้าง (หลวงพระบาง)

พ.ศ. 2427 พระวิภาคภูวดล (เจมส์ ฟิตซรอย แมกคาร์ธี เอสไควร์) เจ้ากรมแผนที่ ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหินทร เทพธร (เจ้าอนุคำ) เจ้านคร

หลวงพระบาง

ในการสนทนาตอนหนึ่งมีข้อมูลว่า นครหลวงพระบางเคยส่งส่วยเป็นเครื่องบรรณาการให้กับจีนผ่านเจ้าฟ้าวง (Chao Fa Wong) ที่ยูนนาน ทุก ๆ 10 ปี โดยมีรายการเครื่องบรรณาการ ดังนี้

ช้าง 4 เชือก	ล่อ 41 ตัว	นาก 533 ปอนด์
นอแรด 25 ปอนด์	งา 2,000 ปอนด์	ผ้าทอ 250 พับ
เขา 1 กิ่ง	หมาก 150 ทะลาย	มะพร้าว 150 ผล

และ “ไขปลาบึก 33 ลอน”

(พระวิภาคภูวดล แปลโดย น.ท.สมาลี วีระวงศ์, 2533)

สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

ความสัมพันธ์ระหว่าง ราชสำนักล้านช้าง (หลวงพระบาง) กับ จีน

ล้านช้าง เป็นรัฐหนึ่งในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
ที่ก่อตัวขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 มีศูนย์กลาง
ระยะแรกอยู่ที่นครหลวงพระบาง
โดยขณะนั้นจีนกำลังเป็นมหาอำนาจ
ที่ยิ่งใหญ่กว่ารัฐใด ๆ ในภูมิภาค
ล้านช้างและรัฐต่าง ๆ จำต้องยอมอ่อนน้อมเป็น “รัฐฝ่ายฟ้า”
มีหน้าที่ส่งเครื่องบรรณาการ
ให้แก่จีนเพื่อแลกกับการคุ้มครอง

ภาพโดย Peggy und Marco Lachmann-Anke
จาก Pixabay

ความสัมพันธ์ระหว่าง ราชสำนักล้านช้าง (หลวงพระบาง) กับ จีน

จากหลักฐานจดหมายเหตุราชวงศ์หมิง (หมิงสื่อลู่) และจดหมายเหตุราชวงศ์ชิง (ชิงสื่อลู่) พบว่าความสัมพันธ์ระบบบรรณาการระหว่างราชสำนักล้านช้างกับจีนเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1945-2407

จากหมิงสื่อลู่พบว่า รัชกาลของพระยาสามแสนไท (พ.ศ. 1936-1959) ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิหย่งเล่อของจีน เป็นช่วงเวลาที่ล้านช้างส่งบรรณาการ (ผ่านข้าหลวงที่ยูนนาน) ไปยังราชสำนักจีนมากที่สุด พบไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง แล้วค่อย ๆ ลดความถี่ลงในระยะต่อมา ส่วนชิงสื่อลู่ทำให้ทราบว่าบรรณาการชุดสุดท้ายถูกส่งออกจากนครหลวงพระบางเมื่อ พ.ศ. 2395 และ 2407

ความสัมพันธ์ระหว่าง ราชสำนักล้านช้าง (หลวงพระบาง) กับ จีน

มีข้อสังเกตว่า หมิงสี่ลู่ ได้ระบุชนิดของเครื่องบรรณาการจากล้านช้างซึ่งมักจะประกอบด้วย *งาช้าง ม้า นอแรด ขนนกยูง เสื้อผ้าจากตะวันตก ผ้าทอย้อมสี ทองคำ เครื่องเงิน และผ้าไหม ชนิดต่าง ๆ* (Wade, 2005a) โดยไม่มีการกล่าวถึงปลาบึกหรือผลิตภัณฑ์จากปลาบึกเลย แต่ในขณะเดียวกันหมิงสี่ลู่อีกหลายฉบับ เช่น พ.ศ. 1951 (Wade, 2005) พ.ศ. 2030 (Wade, 2005c) ก็ได้กล่าวถึงว่า ลาวได้ถวายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองอื่น ๆ ให้แก่จีนด้วย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า *มี* หรือ *ไม่มี* ผลิตภัณฑ์ปลาบึกอยู่ในรายการนั้นด้วยก็ได้

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบทบาทของปลาบึกที่มีต่อราชสำนักล้านช้างนั้น อาจมีมาตั้งแต่สมัยแรก ๆ แล้ว โดยมีหลักฐานอย่างชัดเจนในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ปลาบึกมีสถานภาพเป็นหนึ่งในเครื่องบรรณาการที่ราชสำนักลาวล้านช้าง (หลวงพระบาง) จะต้องส่งให้กับจีนเป็นประจำ

ความสัมพันธ์ระหว่าง ราชสำนักล้านช้าง (หลวงพระบาง) กับ จีน

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 (พระไชยองค์เว้-ฝ่ายนครหลวงเวียงจันทน์) และพระธรรมกิจล้านช้างร่มขาว (เจ้ากิ่งกิจ-ฝ่ายนครหลวงพระบาง) ทำการปักปันเขตแดนกัน ทำให้อ่างปลาบึกทั้งหมดที่อยู่ในภาคอีสานของไทยตกอยู่ในเขตอำนาจของนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งไม่อาจทราบได้ว่าในช่วงเวลานั้น ปลาบึกจากที่นี่ถูกส่งไปยังนครหลวงพระบางหรือไม่และอย่างไร

อีกทั้งปัจจุบันยังไม่มีหลักฐานว่าในส่วนของราชสำนักเวียงจันทน์นั้น ได้ให้ความสำคัญกับปลาบึกในมิติใดบ้าง แต่เมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมต่าง ๆ แล้วก็น่าเชื่อได้ว่าปลาบึกน่าจะมีสำคัญต่อราชสำนักเวียงจันทน์ และผู้คนแถบนี้เป็นอย่างมากเช่นเดียวกัน

สรุป

1. ปลาบึก เป็นปลาชนิดพิเศษ ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ และระบบนิเวศวิทยาของแม่น้ำโขง มีแหล่งจับปลาบึกที่สำคัญในประเทศไทยอยู่ที่จังหวัดเชียงราย หนองคาย และอุบลราชธานี

2.

จากหลักฐานทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงรู้จักและผูกพันกับปลาบึกมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ยุคจารีต ปลาบึกก็ได้กลายมาเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อความมั่นคงของรัฐในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะนครหลวงพระบาง

3.

คุณค่าความสำคัญของปลาบึกพบอย่างน้อย 3 ประการ คือ

3.1 เป็นอาหาร

3.2 เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สำหรับสมัยปัจจุบันจะมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเรื่องความอุดมสมบูรณ์

3.3 เป็นทรัพยากรหายากที่ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในเครื่องบรรณาการที่นครหลวงพระบางต้องส่งให้กับจีนในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://www.fisheries.go.th/sf-chiangrai/sara/GiantCatfish.htm>)
- คณะนักวิจัยจาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น. (2549). ความรู้ท้องถิ่นเรื่องพันธุ์ปลาแม่น้ำโขง. เชียงใหม่: โครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต เครือข่ายแม่น้ำ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- พระวิภาคภูวดล. (2533). บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในเขตแดนสยาม. แปลโดย น.ท. สุมาลี วีระวงศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2531). ศิลปะถ้ำในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2532). บรรณานุกรม. ศิลปะถ้ำในอีสาน. กรุงเทพฯ: เอกสารเผยแพร่ของโบราณคดี หมายเลข 17/2531 โครงการโบราณคดี ประเทศไทย ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- ฤดีমন ปรีดีสนิท. (2530). ล่าปลาบึก พิธีกรรมแห่งลำโขง. สารคดี. 3 (25), 88-89.
- ศรีวิลาส มุลเหลา และคณะ. (2563). ความสัมพันธ์ทางการเมืองลาว-จีน ภายใต้ระบบบรรณาการสมัยล้านช้าง (ในช่วง ค.ศ. 1353-1779). วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม. 9 (1), 138-162.

เอกสารอ้างอิง

James McCarthy. (1994). Surveying and Exploraing in Siam.
Bangkok: White Lotus Co.,Ltd.

Wade, G. (2005a). Southeast Asia in the Ming Shi-Lu: an open
access resource. Retrieved May 6,2021, from [http://
www.epress.nus.edu.sg/msl/reign/hong-wu/year-
35-month-9-day-18](http://www.epress.nus.edu.sg/msl/reign/hong-wu/year-35-month-9-day-18)

Wade, G. (2005b). Southeast Asia in the Ming Shi-Lu: an open
access resource. Retrieved May 6,2021, from [http://www.
epress.nus.edu.sg/msl/reign/yong-le/year-6-month-
10-day-6](http://www.epress.nus.edu.sg/msl/reign/yong-le/year-6-month-10-day-6)

Wade, G. (2005c). Southeast Asia in the Ming Shi-Lu: an open
access resource. Retrieved May 6,2021, from [http://www.
epress.nus.edu.sg/msl/reign/cheng-hua/year-23-month-8-day-6](http://www.epress.nus.edu.sg/msl/reign/cheng-hua/year-23-month-8-day-6)
[http://www.sarakadee.com/blog/oneton/wp-content/uploads/2010/
05/2uch8zi1gj6.jpg](http://www.sarakadee.com/blog/oneton/wp-content/uploads/2010/05/2uch8zi1gj6.jpg)

ขอขอบคุณ

นางสาวเมธิกา สงวนวงศ์ นักโบราณคดีปฏิบัติการ สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี

